

POÓR MARIANNA

Az értelmezés fordulatai

Toni Morrison: A kedves

Az olvasó nem dönthet két egymásnak ellentmondó előföltevés, természetes és természetfölötti értelmezés között. (Todorov)

*Nem olyan történet volt ez, amit tovább kell adni.
Nem olyan történet ez, amelyet tovább kell adni. (Toni Morrison)*

The notion that mankind has progressed through a series of primitive stages of consciousness on his path to the present, and that these stages corresponded to concrete forms of social organization, such as tribal, slave-owning, theocratic, and finally democratic-egalitarian societies, has become inseparable from the modern understanding of man... For human history and the conflict that characterized it was based on the existence of „contradictions“: primitive man’s quest for mutual recognition, the dialectic of the master and slave, the transformation and mastery of nature, the struggle for the universal recognition of rights, and the dichotomy between proletarian and capitalist. (Francis Fukuyama: The End of History)

*I am a citizen of the universe. I am tired of borders and I am tired of walls.
(Gloria Anzaldúa)*

A posztkoloniális korszak kezdete a rabszolgaság eltörléséhez köthető, a posztkoloniális olvasatok pedig a másságból, a gyarmatosított identitásból fakadó ellentétes világnézet és tudat szülte feszültségeket értelmezik. A kritika egyik pozitív hozadéka, hogy az afrikai dimenzió is bekerül a nyugati irodalom kánonába. Toni Morrison *A kedves* című regénye hitelesen ábrázol egy történelmileg kitapogatható kort, ahol a rabszolgaság történetét valódi, lehetséges és fantasztikus elemekkel sűríti. A rabszolgaság bevégeztével kiaknázatlan ösztönöket, ingereket temettünk el, a rabszolga narratíva pedig a maga mítoszteremtő erejével megpróbálja mindezeket a felszínre hozni. A rabszolgaság inkább a kollektív, mintsem az egyéni tudat része, ugyanakkor az objektivitásnak ellenáll – a rabszolgaság nem objektivizálható. A regényben kétféle identitás rajzolódik ki: a gyarmatosító és a gyarmatosított identitása, a főszereplő, Sethe pozícióját e két lehetséges variáns közül a gyarmatosított identitás határozza meg. Nála többszörös kisebbséggel bíró lét mutatható ki, a multiplikálódott kisebbségi identitás pedig a történet megismerésére szolgáló modellként funkcionálhat, melynek rétegei:

1. fekete (nő) pozíciója
2. rabszolga (gyarmatosított identitás) pozíció

3. marginális pozíció a társadalomban – törvénszegő (gyermekgyilkosság)

4. a fekete közösségből (is) kiközösített pozíciója

Toni Morrison regénye 1855-ben történt valós események dekonstrukciója, amikor is Margaret Garner¹, a szökött rabszolga megpróbál végezni gyermekeivel kizárólag azért, hogy ne kelljen rabszolgasorban élniük. A *Kedves* című regényben Sethe kilenc hónapos terhessen megszökik Édes Otthonból fiaival és kislányával, akiket előre küld. Mielőtt elérné anyósa cincinnati-i házát (anyósa felszabadított rabszolga, akit Sethe férje, Halle váltott ki), életet ad negyedik gyermekének, majd a család – Halle nélkül – Cincinnatiban egyesül. Sethe életének 28 boldog napja következik, amit a Tanító, Édes Otthon kegyetlen tulajdonosának érkezése vet véget, aki magával akarja vinni Sethet és gyermekeit. Miután Sethe észreveszi a Tanító közeledését, úgy dönt, végez magával és a gyermekeivel, hogy megóvja őket mindazoktól a szenvedésektől, amiket Édes Otthon tartogat számukra. A fiúk túlélnek anyjuk gyilkossági kísérletét, viszont a kislány nem. Sethet Denverrel, az újszülött csecsemővel együtt börtönbe zárják. Innentől, Sethe és családja a meggyilkolt baba szellemének árnyékában él. A baba szelleme sokéves kísértésének egy titokzatos lány (lény?), Kedves megjelenése vet véget.

A történetben egy *gonosz* szellem van a házban, aki pusztá jelenlétével képes befolyásolni a sorsokat és döntéseket, Sethe fiai is a szellem nyomasztó jelenléte miatt hagyják el a házat². Velük ellentétben a szellem valakire pozitív hatással van: Sethe és Denver örülnek jelenlétének, ők a meggyilkolt lány szellemével azonosítják őt. A történetet sötét emlékek árnyékolják be, a szellemek jelenléte és eltűnése. Ezáltal, az olvasó a szereplőkkel együtt állandó mozgásra van kárthatatva: átlépni a valóság és valóságfeletti, a látható és láthatatlan határait. A lány, Kedves megjelenésével a baba szelleme elhagyja a házat, az ő felbukkanása pedig segít Sethe-nek túllépni a múlt okozta traumán, a múlt állandó kísértése és árnyéka helyett a jelen a tét. Kedves hirtelen feltűnése és távozása keretet ad a történetnek.

De kicsoda is Kedves?

Egy lehetséges olvasat szerint Kedves valójában a meggyilkolt gyermek, aki visszatért a túlvilágról, hogy megbosszulja önnön halálát. A baba szellemének jelenléte a házban, a babonák, illetve különböző külső jelek azt hitethetik el az olvasóval és a szereplőkkel – Sethe és Denver –, hogy Kedves a baba szelleme, aki testet öltött és visszajött kísértetni, illetve visszakövetelni azt, amitől megfosztották.³ Sethe és Denver mindketten kísérletet tesznek Kedves kisajátítására, mindketten birtokolni szeretnék a lányt, a hatalom és a vágy kontextusa a „gyarmatosított” pozícióban is megjelenik, mintegy visszajára fordítva a történelmet, a birtokoltból birtokló lesz: „Ő a leányom. Kedves. Az enyém. Értitek. Visszajött hozzám saját szabad akaratából, és nem kell semmit se magyaráznom. Nem volt időm előtte elmagyaráznom, mert gyorsan kellett csinálnom. Gyorsan. Biztonságos helyre kellett

1 Margaret Garner alakja az irodalmon kívül más művészetekben is tovább él: Thomas Satterwhite Noble *The Modern Medea* című festményén is az ő alakja jelenik meg, illetve 2005-ben *Margaret Garner* címmel opera is született.

2 A cincinnati-i ház a 124-es számot viseli, a 3-as szám kihagyása utal a harmadik, meggyilkolt gyermekre.

3 Sethe fékezhetetlen vizeleti ingere és Kedves csillapíthatatlan szomjúsága között szimbolikus kapcsolat állhat fenn: Sethe megszüli Kedvest, a Sethe-ből kiáramló vizelet („...mint egy ló... *sehogy sem akart elfogyni*”) pedig a magzatvízzel azonosítható.

In: Toni Morrison: *A kedves*, Novella, 2007, p. 90–91.

4 Uo.: p. 311., 318.

5 Uo.: p. 319., 326.

6 Tzvetan Todorov:
*Bevezetés a fantasz-
tikus irodalomba.*
Budapest, Napvilág
Könyvkiadó, 2002.

7 Uo.: p. 189.

*juttatni, és én elküldtem oda, ahol biztonságban lesz. ... az én leányom. Ő az enyém.*¹⁴ Denver is előjogot formál a lányra: „Kedves a nővérem. Nyeltem a vérét az anyám tejével együtt... Ő az enyém. Kedves az enyém. Az enyém.”¹⁵

Egy másik értelmezés szerint Kedvesnek semmi köze Sethe meggyilkolt gyermekéhez, hanem egy afrikai rabszolga, aki megszökik az őt szexuálisan kihasználó fogvatartóitól. Az általa használt kezdetleges beszéd és nem kiforrott öntudat annak tudható be, hogy korán elszakadt az édesanyjától, aki öngyilkosságot követ el: a tengerbe veti magát a rabszolgákat szállító hajóról. Kedves, tévesen Sethe-t az anyjával azonosítja.

A regénynek tehát párhuzamosan több lehetséges értelmezése és olvasata van, Morrison is több lehetőséget kínál. Az egymásnak ellentmondó olvasatok ugyanakkor nem kizárják, hanem kiegészítik egymást: a jelentés soha nem egyértelmű, hanem egy folyamat eredménye, amit különböző pszichológiai és társadalmi okok befolyásolnak. Morrison regényében az igazság sosincs igazolva, sőt, az igazság rétegei több lehetséges verzióból építkeznek. Az olvasás ezáltal állandó nyomozás, tippelés, ami Kedves kilétére irányul. Kedves felbukkanása sok megválaszolatlan kérdést von maga után. Vajon Kedves a meggyilkolt lány, aki visszajött a túlvilágról, hogy belépjen anyja életébe? Valljuk be, az olvasó késztetést érez arra, hogy a ráció szabályait felrúgva Kedves alakját a házat kísértő baba szellemével azonosítsa (a regény ennél a pontnál rokonítható a fantasztikus elbeszélésekkel, Todorov Szolovjovra és Jamesre hivatkozva az ilyen művek értelmezésénél két lehetséges megoldást vonultat fel, amelyből az egyik valószínű és természetfölötti, a másik valószínűtlen és racionális⁶), hiszen az idegen nő ugyanazt a nevet viseli, amit Sethe a testével vásárolt – miután nemi aktusra kényszerült a sírkövessel, belevésette a sírköbe a „Kedves” (Beloved) nevet. A szellem-képet tovább erősíti az a tény, hogy a lány leírása nem teljes, sokkal kézzelfoghatóbb a hiány, sose láthatjuk az arcát, mindig árnyékban tűnik fel és elfordul a fénytől, a naptól. A lány megnevezésére a Kedves szót használják a szereplők, ugyanakkor gyakran előfordul, hogy csak utalás szintjén jelenik meg a diskurzusban, mutató névmások, és az „ő” személyes névmás által – a szellemeket nem nevezük néven. Gondoljunk csak Henry James *A csavar fordul egyet* című regényére, ahol a nevelőnőnek (és a gyermekeknek?) megjelenő szellemek nevét is névmásokkal helyettesítik. Vagy Kedves mégiscsak a rabszolgákat szállító hajó testileg és lelkiileg kihasznált szökevénye, a szexuálisan kiszolgáltatott lány, akit „kedvesnek” hívnak a sötétben? Ezt a verziót, illetve Kedves szexuális tapasztaltságát igazolja a lány látogatása Paul D-nél: „Azt akarom, hogy simogasd a lábam között... Meg kell érintened. Ott bent. És a nevemen kell szólítanod.”

Az értelmezés során egyre inkább arra megy ki a játék, ki NEM lehet Kedves. Az olvasó vágya, hogy leleplezze a valóságot, hiábavaló: maga is sodródik az események hálójában. Az olvasó belesüpped a regény nyomasztó világába, és amikor rádöbben, hova is került és

távolságot szeretne tartani a szöveggel, rájön, már túl késő, ő is világnak részesévé válik, a rabszolgamúlt mozaikdarabjainak összeillesztésén fáradozik. A képkockákat viszont bárhogy is rakjuk ki, a kép sosem lesz teljes, valamelyik részecske mindig ellentmond.

A történet értelmezését a narrátor sem szilárdítja meg. A történet azt sugallja, hogy minden dolgot másként lássunk és minden látás új narratívákat eredményez. A szereplők ugyan felidézik a múltat, viszont ez a múltkép bizonytalan, asszociációkkal teli sűrű massa, a történet megértéséhez kapcsolódó kulcsfontosságú események csak utalásszintjén kerülnek a történetbe, a csend olykor árulkodóbb, mint a kimondott szavak: „*megegyeztek abban, hogy ami volt, az kimondhatatlan*”⁸, a hiány mögött intenzív ottlét húzódik. Az olvasó és a narrátor szerepköre felcserélhető: a korlátozott, hiányos narratíva mindentudó olvasót feltételez.

A múlt és a jelen idősíkjai önkényesen váltogatják egymást, linearitásról nem beszélhetünk, a múlt eseményei egybeolvadnak a jellel, az olvasó következő feladata elkülöníteni és összerakni az idősíkokat. A szereplők képtelenek különválasztani a múltat a jelentől, a múltbeli események körvonalai egyre inkább elhalványulnak. Az emlékezés mindig újszerű, hiszen a felidézett tárgy, esemény már megtörtént, a múlt részese, ami a jelen kontextusában újabb jelentésmezőkkel bővül. A múlt kitörlésére akadnak kísérletek, de mindig újfent beigazolódik a rabszolgamúlt kitörölhetetlensége, ami végzetszerű, állandósult eleme a történetnek.

Kapszulák II, 2003, köztéri nyilvános automata, 320 x 120 x 240 cm, Budapest

Fotó: Ravasz Marián

